

HARİTA BECERİLERİNE PEDAGOJİK BİR BAKIŞ

Alaattin KIZILÇAOĞLU*

ÖZET

Coğrafi anlamayı hayatın (okul, aile, toplum, iş hayatı) içerisine yerleştirmede öğretim programlarındaki kazanımlara erişme, kazanımlara erişmede de harita becerisi anahtar rol oynar. Harita becerisi kuvvetli olan bireyler, kendileri ve toplumları için önemli roller üstlenebilirler. Çünkü tüm hadiseler bir mekanda gerçekleşmektedir ve mekan hakkında bilgi edinmede iyi düzeyde harita becerisine sahip olan bireyler daha başarılı olurlar.

Ülkemizde coğrafya öğretiminin temel problemlerinden birisi, öğrencilerin bilgi toplayıp, analiz etmede ve bilgiyi mekansal olarak sunmada haritaları nasıl kullanacağını bilmemeleridir. Harita becerisi yeterince gelişmemiş olan bireylerin mekansal algılama düzeyi de istenilen düzeyde gelişmemektedir. Bu makalede, öğrencilerin haritaları daha iyi okuyup, kavramalarına dolayısıyla yaşadığı yakın çevresi ve küresel ölçekteki mekansal bilgileri daha iyi analiz etmelerine yardımcı olacağı düşünülen harita becerileri ve bu becerilerin geliştirilmesine yönelik aktivite örneklerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Harita, Coğrafya Eğitimi, Coğrafi Beceriler, Harita Becerileri

ABSTRACT

Map skills have a key role in the lives of individuals such as school, family, society and business. Those having a better map skills may take important roles for themselves and societies. As all events occur in a space map skills contribute the individuals to be more successful.

One of the basic problems of geography education in our country is the problem of that being able to know how to use a map in data collection, analysis and presentation in a space. Those who are not proficient in map skills are not proficient in spatial perception either.

Keywords: Map, Geographic Education, Geographic Skills, Map Skills

GİRİŞ

Haritalar coğrafya eğitiminde büyük rol oynarlar. Çünkü bu gereçler; coğrafyanın özü, coğrafyanın en lüzumlu gereci, coğrafyanın temeli olarak görülmekte ve bu şekilde tanımlanmaktadır (Gürsoy, 1961).

Coğrafyacılar bilgileri gösterme, şekillendirme, genelleştirme ve de depolamak için bir çok tekniklere sahiptirler. Ama bunlardan hiç biri, Harvey'e (1969) göre, "coğrafyacıların kalplerine ve kafalarına 'harita'lar kadar yakın değildir." Hatta Hartshorne (1939) daha da ileri giderek "eğer ele alınan sorun temelde haritalarla-genellikle birkaç haritanın karşılaştırılmasıyla-incelenemezse, bu durumda (konunun) coğrafyanın alanı içine girip girmediği kuşkuludur" demektedir. Sauer (1963) de bu konuda ilginç fikirler ileri sürerek şunları söylemektedir: "Bana haritalara sürekli ihtiyacı olmayan bir coğrafyacı gösterin, onun yaşamının en doğru seçimini yapıp yapmadığı hakkındaki kuşkularımı belirtirim. Haritalar bizim için yasakları kaldırır, hayal gücümüzü artırır, dilimizi çözer. Harita, dil engellerinin ötesine hitap eder; çoğu kez de haritanın coğrafyanın dili olduğu iddia edilir" (Özgüç, 1984:193).

* Yrd. Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi

İlk ve ortaöğretimde coğrafya eğitiminin klasik ders materyalleri arasında haritalar yer alır (Doğanay vd, 2001). Coğrafya öğreniminin temel amaçları arasında, haritalardan yararlanmanın öğretilmesi gelir (Şahin, 2003). Haritaların yorumlanması ve onlardan yararlanılması konusunda, coğrafyacıların başta geldiğini hatırlatmaya bile gerek yoktur (Doğanay-Zaman, 2002).

Coğrafya, insan-mekan ilişkisinin farklı boyutları üzerinde çalışır. Dünyanın neresinde olursa olsun insanlar, yaşadıkları mekan hakkında bilgi edinmek isterler. Yeryüzündeki farklı mekanlar hakkında coğrafi bilgi edinmede en önemli kaynak haritalardır. Öğrencilerin farklı haritaları okuma becerilerini kazanmaları mekanların anlaşılması açısından son derece önemlidir.

Haritaları tam anlamıyla kullanmak, coğrafya biliminin öğretilmesinde önemli bir aşamadır. Coğrafyada haritasız bir anlatım, öğrencilerin konuları anlamakta güçlük çekmelerine yol açmakta ve ezberciliğe yöneltmektedir. Bu nedenle haritalar, coğrafya konularının anlayarak öğrenilmesinde büyük rol oynamaktadır. Coğrafya eğitimi ve öğretiminde, birinci derecede rol oynayan haritaların okunması kadar hazırlanması da önemlidir. Haritalar ne kadar iyi hazırlanmışsa, coğrafya o kadar iyi açıklanır. Haritalar ne kadar doğru kullanılırsa, coğrafya o kadar iyi anlaşılır (Ünlü vd, 2002).

Castner'e göre (1990) öğrenciler, harita hakkında bilgi edinmek ve haritayı öğrenmek yerine, harita ile öğrenmelilerdir (Taş, 2006:221). Okullarda coğrafya öğretiminde, haritalardan yararlanmak bir zorunluluktur. Haritalardan yeterince yararlanabilmek için, öğrencilerin haritalar konusunda bazı temel bilgileri kavraması gerekir (Doğanay, 1993).

Coğrafyanın bir mekan bilimi oluşu, onun mekan analizinin de iyi yapılmasını gerektirir. Bu bakımdan haritaların iyi analiz edilmesi gerekir. Coğrafi fenomenlerin mekansal dağılışı en iyi haritalar ile gösterilebilir. Haritaların iyi analiz edilebilmesi için şu unsurların iyi bilinmesi gerekir: Haritanın adı, harita işaretleri, ölçek, yön vs. (Ünlü vd, 2002). Haritaların öncelikli hedefi mekansal yön tayini yapmaktır. Haritaları kullanabilmek için öğrencilerin bazı temel fakat soyut kavramları (büyüklük, işaret, ölçek, yön, lokasyon ve mesafe ölçüleri) öğrenmesi gerekir. Haritalar yeryüzünün soyut simgeleridir. Haritalar, küçük yaşta ya da gelişim seviyesi düşük olan öğrencilerde kavramsal problemlere yol açmaktadır. Bazı detaylar (ev, bina, taşıt vb) haritalar üzerinde gösterilememektedir. Yeryüzünün çeşitli kısımları gösterilirken, soyut sembollerle küçültülmekte ve dikdörtgen, daire ya da noktalarla temsil edilmektedir. Modern teknoloji, öğrencilerin haritaları yorumlamaları gerektiği zaman karşı karşıya kaldıkları kavramsal yükü bir parça kolaylaştırmasına yardımcı olmaktadır. Öğrencilere harita becerilerinin geliştirilmesine yönelik temel bir kavrama yeteneği kazandırılmalıdır. Böylece karşılaştıkları her ortamda onlardan yararlanabilirler (Demirkaya, 2003).

Harita okuma becerisini geliştirmek için neler yapabiliriz? Haritalar gerçek alandaki bir unsuru bazı teknikler ve sembollerin yardımıyla kâğıt üzerinde gösterirler. Bu anlamda harita okumak, haritada kullanılan sembollerin gerçek alanla veya konuyla ilişkisini kurabilmektir. Yeryüzü şekillerinden tutun da sıcaklık dağılışına kadar mekânla ilişkilendirilen her konu harita üzerine

Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış

aktarılabılır. Dolayısıyla pek çok çeşit harita vardır. Öğrencilerin günlük hayatlarında karşılaşabilecekleri ve kullanabilecekleri haritaları okuyabilmeleri için haritanın her unsuru ile ilgili özel çalışmalar yapılması gerekir (MEB, 2005b:55).

Coğrafya öğretimindeki problemlerin tespit edilip, bu problemlere çözüm önerilerinin hazırlanması önemlidir. Bu problemlerden birisi, coğrafya öğrencilerinin olaylara mekansal bir bakış açısı ile bakamamalarıdır. Mekan bilimi olan coğrafyada mekansal algılamayı arttıracak en önemli araç haritalardır. Öğrenci haritayı ne kadar iyi okur ve kavarsa, yaşadığı yakın çevresi ve küresel ölçekteki mekansal bilgileri daha iyi okuyup, analiz edecektir (Taş, 2006).

HARİTA BECERİLERİ

Öğrencilerin beceriler geliştirip, bu becerilerle, yayımları, örgütlenmeleri ve mekansal düzenleri gözlemleyebilmeleri zaruridir. Öğrencilerden öğrenmeleri beklenen becerilerin çoğu, coğrafi sorgulama sürecinin parçaları olan araç ve teknolojilerin kullanımını içerir. Haritalar, coğrafyanın en zaruri aracıdır. Çünkü, onlar mekanın görselleşmesine yardım ederler (GFL, 1994).

Coğrafi olarak bilgili bir insanın sahip olması gereken coğrafi beceriler, coğrafya eğitimi için kurulan ortak komitenin hazırladığı ve Amerikan Coğrafyacıları Kurumu (the Association of American Geographers) ve Coğrafya Eğitimi için Milli Meclis (The National Council for Geographic Education) tarafından 1994 yılında yayınlanan Coğrafya Eğitimi için İlkeler: İlk ve Ortaöğretim Okulları belgesinde ortaya konan (Guidelines for Geographic Education) beş maddeden oluşmaktadır: 1. Coğrafi sorular sorma, 2. Coğrafi bilgi edinme, 3. Coğrafi bilgiyi organize etme, 4. Coğrafi bilgiyi analiz etme, 5. Coğrafi soruları cevaplandırma (GFL, 1994:42).

Yukarıdaki bahsi geçen beş beceri setinin harita becerisi boyutunu dikkate aldığımızda, haritalar konusunda bilgili bir bireyin sahip olması gereken harita becerileri beş maddeden oluşmaktadır:

1. Haritalar üzerinde coğrafi sorular sorma
2. Haritalardan coğrafi bilgi edinme
3. Coğrafi bilgiyi organize etmede haritaları kullanma
4. Coğrafi bilgiyi analiz etmede haritaları kullanma
5. Coğrafi soruları cevaplandırmada haritaları kullanma

Haritalar Üzerinde Coğrafi Sorular Sorma

Başarılı bir coğrafya eğitimi, niçin, nerede ve nasıl sorularını sorarak, bu sorulara cevap vermek için yetenek, istek ve kurgular yapmayı gerektirir. Öğrenciler haritalar üzerinde coğrafi soruları nasıl soracağını bilip, anlamalıdır. Ne, Nerededir? Niçin oradadır? Ne ile ilişkisi vardır? Yerinin önemi nedir? Konumunun sonuçları nelerdir? Bu yer nasıl bir yerdir, neye benzer? Onun yerinin diğer insanlar, yerler ve doğal yaşam ortamları ile ilişkisi nasıldır? gibi sorular sorabilmelidir (GFL, 1994:17,42). Öğrencilerin harita üzerinde bu gibi soruları sorma becerisini geliştirip uygulamaları coğrafya eğitimi açısından oldukça önemlidir.

Haritalardan Coğrafi Bilgi Edinme

Coğrafi bilgi, konum (o konumun fiziki ve beşeri özellikleri, coğrafi aktiviteler ve o yerlerde yaşayan insanların durumları) hakkındaki bilgidir. Coğrafi soruları cevaplamak için, öğrenciler bir çok değişik kaynaktan, değişik yollarla bilgi toplayarak işe başlamalıdır. Haritaları okuyup, yorumlama coğrafi bilgi edinmenin en temel yoludur. Öğrenciler, nicel (rakamsal) ve nitel (anlatımsal) tanımlama hazırlayabilmek için, haritaların ihtiva ettiği bilgileri toplayıp, kullanabilmelidir (GFL, 1994:42).

Coğrafi Bilgiyi Organize Etmede Haritaları Kullanma

Birincil ve ikincil kaynaklardan coğrafi bilgi toplandıktan sonra, analiz ve yorumlamalara yardım için değişik yollarla organize edilip sunulmalıdır. Coğrafi bilgiyi organize etmenin bir çok farklı yolu vardır. Haritalar coğrafi bilgiyi organize etmede önemli bir yere sahiptir. Coğrafi bilgiyi etkili olarak düzenlemek için yaratıcılık ve beceriye ihtiyaç vardır (GFL, 1994). Harita yapma bütün öğrenciler için yaygın bir aktivite olmalıdır. Öğrenciler, bilgi toplamak için haritaları okumalı ve coğrafi yayılımları analiz edip, bilgileri organize etmek için harita yapmalıdırlar.

Coğrafi Bilgiyi Analiz Etmede Haritaları Kullanma

Coğrafi bilgiyi analiz etme, dağılımların araştırılması, karşılıklı ilişkiler ve bağlantıları içine alır. Öğrenciler bilgiyi analiz edip, yorumladıklarında, anlamlı yayılımlar ve oluşumlar ortaya çıkar. Böylece, öğrenciler gözlemlerini uygun açıklamaları içinde sentezleyebilirler. Öğrenciler aynı zamanda farklı alanlar arasındaki birliktelik ve benzerliklere dikkat etmeli, yayılımların farkına varmalı ve haritalardan çıkarımları çizebilmelidirler. Öğrenciler, haritaları; mekansal yayılımları keşfedip, karşılaştırmak için irdeleyebilmelidirler (GFL, 1994:43).

Coğrafi Soruları Cevaplandırmada Haritaları Kullanma

Coğrafi soruları cevaplama ile ilgili beceriler arasında haritalardan organize edilmiş bilgiye dayanan çıkarımlar yapabilme kabiliyeti önemli bir yere sahiptir. Öğrenciler açıkça ve etkili bir şekilde, özellikle coğrafi soruları cevaplamayı öğrenmelidirler. Bu, iyi bir vatandaş olmakla ilişkili iyi bir beceridir. Öğrenciler, coğrafi bilgileri haritalarla gösterebilirler. Bir soruyu cevaplama, coğrafi bilgiyi ya da bir konuyu veya problemi ifade etmede haritaları kullanabilmelidirler (GFL, 1994:44).

ÖĞRETİM PROGRAMLARIMIZDA (HAYAT BİLGİSİ, SOSYAL BİLGİLER VE COĞRAFYA) HARİTA BECERİLERİ

Beceri, öğrencilerde öğretim süreci boyunca kazandırılması ve geliştirilmesi amaçlanan kabiliyetlerdir. Ülkemizde yenilenen öğretim programlarında eğitim ve öğretim sürecinde beceri kazandırmaya yönelik hedeflere yer verilmiştir.

Hayat Bilgisi (MEB, 2005c), Sosyal Bilgiler (MEB, 2005b) ve Coğrafya Dersi Öğretim Programlarında (MEB, 2005a) yer alan kazanımlar; birçok zihinsel beceriyi vurgulamakta, öğrenme süreçlerinde ise aktif öğrenme yöntemlerinin ve

Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış

öğretimsel işlerin kullanımını gerektirmektedir. Programlarda bu yöntemlerin kullanıldığı örnek etkinliklere yer verilmiştir. Öğretmenler programlarda öğrenilen etkinliklerin yanı sıra kazanımlarda öngörülen bilgi, beceri, değer ve tutumları kazandırmada farklı etkinlikleri planlayıp uygulayabilmeliler (MEB, 2005a). Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sözü edilen etkinliklere ilişkin harita becerilerine yönelik aktivite örneklerine geniş ölçüde yer verilecektir.

Haritaları etkili ve verimli bir şekilde kullanma, coğrafya öğretim programında en fazla ve en yaygın öğretilen beceriler arasındadır. Talim Terbiye Kurulu'nun yayınlamış olduğu Coğrafya Dersi Öğretim Programında mekansal algılamayı geliştirme ve kazanmada harita becerilerinin önem arz ettiği vurgulanmaktadır. Coğrafya öğretim programında yer alan harita becerileri şunları içerir (MEB, 2005a:19):

- a) Harita üzerinde konum belirleme
- b) Harita üzerine bilgi aktarma
- c) Amacına uygun harita seçme
- d) Haritalardan yararlanarak hesaplamalar yapma
- e) Mekânsal dağılışı algılama
- f) Haritayı doğru şekilde yorumlama
- g) Taslak haritalar oluşturma

Ortaöğretim coğrafya dersi öğretim programında harita becerisi, atlas kullanma becerisini de ihtiva etmektedir (MEB, 2005a:20). Öğretim kademelerinde atlaslardan, haritaların açıklanması, konum, semboller, yön tayinleri, mesafe hesaplanması, bilgi toplama ve sonuçların elde edilmesi ve harita çizimi gibi genel becerilerin kazandırılmasında yararlanılmalıdır (Girgin vd, 2001).

İLKÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİMDE HARİTA BECERİLERİ

Öğrenciler, ilk ve orta öğretim kademelerinde, her sınıfta okurken, çok çeşitli coğrafi gösterimler ve araçları (özellikle de haritaları) kullanmalıdırlar. Haritalar, öğrencinin okumuş olduğu sınıf seviyesi ve öğrencinin yeteneklerindeki değişmeye bağlı olarak, mekansal ve sembolik bilgilerin işlenip, sunulduğu soyut simgelerdir. Alt sınıflarda, öğrencilere haritanın ne olduğu gösterilmeli ve haritayı algılamak yazılı bir kelime, nasıl cümle içinde bir bilginin parçası ise, haritayı da aynı mantıkla algılamaları sağlanmalıdır. Onlara imkanlar verilerek, farklı haritaları okuyup, yorumlamaları sağlanarak, sınıfları, okulları ya da mahallelerinin haritalarını yapmaları sağlanmalıdır. Daha üst sınıflarda, öğrencinin kavrama ve anlama kabiliyetinin artmasına bağlı olarak, onların beceri, bilgi ve anlamları için içine katılarak, harita okuma ve yapma daha kompleks ve soyut hale getirilmelidir (GFL, 1994:63).

İlköğretimin ilk kademesinde basit şekiller ve kroki çizme, sembol kullanma ve bu sembolleri açıklayan bir bölüm oluşturma becerileri üzerinde durulmalıdır. Soyut düşünme becerisinin geliştiği 6. ve 7. sınıflarda ise haritaların diğer öğeleri üzerinde durularak ölçek ve değişen ayrıntılar, harita çeşitlerini tanıma, harita üzerinde verilen bilgiyi okuma-anlama ve yeni bilgiler aktarma üzerinde durulmalıdır. Bu beceri kazandırılırken kullanılacak harita ve atlaslar öğrencilerin

günlük hayatlarında karşılaşabilecekleri ve pratik olarak kullanabilecekleri türden olmalıdır (MEB, 2005b:55).

Çeşitli öğretim kademelerinde öğrencilerden beklenen harita becerilerinin düzeyi birbirinden farklıdır. Şimdi öğretim programlarımızda (hayat bilgisi, sosyal bilgiler ve coğrafya) yer alan kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalar ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Milli Coğrafya Standartları ve İlk ve Ortaöğretim okulları belgesinde ortaya konan beceriler (GFL, 1994) dikkate alınarak iki farklı seviyede (ilköğretim ve ortaöğretim) öğrencilere kazandırılması gereken harita becerileri ve bu becerilere ilişkin aktivite örnekleri üzerinde durulacaktır.

İlköğretimde Harita Becerileri ve Önerilen Etkinlik Örnekleri **Haritalar Üzerinde Coğrafi Sorular Sorma**

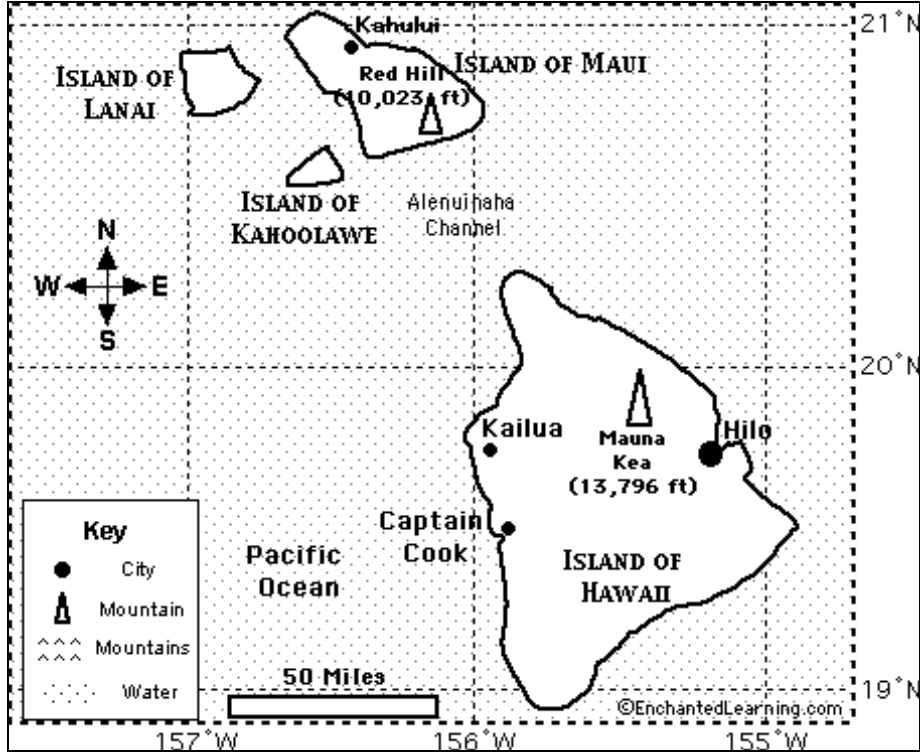
Öğrenciler haritalara bakarak; Ne, Nerededir? Niçin oradadır? Yerinin önemi nedir? gibi coğrafi soruları nasıl soracağını bilip, anlamalıdır (GFL, 1994). Örneğin, bir dünya haritası üzerinde coğrafi konular hakkında spesifik sorular (ulaşım güzergahları, saat farkları, ülkelerin özel paralellere göre konumu vb) sorabilmeli.

Öğrenciler haritalara bakarak, coğrafi konuları teşhis edip, coğrafi problemleri tanımlayarak, coğrafi sorular sorabilmenin nasıl olduğunu bilip, anlamalıdır. Örneğin: Trafik, doğal yaşam ortamı, arazi kullanım, konut gibi konular ile ilgili yerel meselelerdeki coğrafi problemler hakkında sorular sorabilmeli ve sonra haritalar hazırlayarak bu problemleri özetleyebilmeli (GFL, 1994:49).

Haritalardan Coğrafi Bilgi Edinme

Öğrenciler, haritalardaki coğrafi bilgiyi nasıl keşfedeceğini, işleyeceğini bilip, anlamalıdır. Örneğin, haritaları inceleyerek, farklı yerlerin fiziki ve beşeri özellikleri hakkında bilgi edinebilmeli (örneğin, yerçekli, iklim, nüfus hareketleri, ulaşım, turizm), harita üzerinde mekanlar arasındaki mesafe ve yönleri karar verebilmeli, şehir içi arazi kullanımı haritalarına bakarak, kentsel fonksiyonların dağılımını tespit edebilmeli, bir sahanın hava fotolarını inceleyerek fiziki ve beşeri özelliklerin dağılımını aynı sahanın topografya haritasında belirleyebilmeli.

Öğrenciler bilgi edinmek amacıyla haritalara bakarak; Ne?, Nerede? gibi soruların cevabını bulabilmeli ve haritalar üzerinde yön tespiti ile mesafe ölçümleri yapabilmelidir. Örneğin, öğrenciler aşağıda verilen haritadan yararlanarak şu soruların cevabını verebilmelidir: 1. En geniş adanın adı nedir?, 2. Haritada verilen okyanusun adı nedir?, 3. En batıda yer alan ada hangisidir?, 4. En güneydeki adanın adı nedir?, 5. “Hilo” ile “Captain Cook” arasındaki mesafe kaç mildir?, 6. “Hilo” dan “Mauna Kea” ye seyahat ederken hangi yönde yol almış olursunuz?

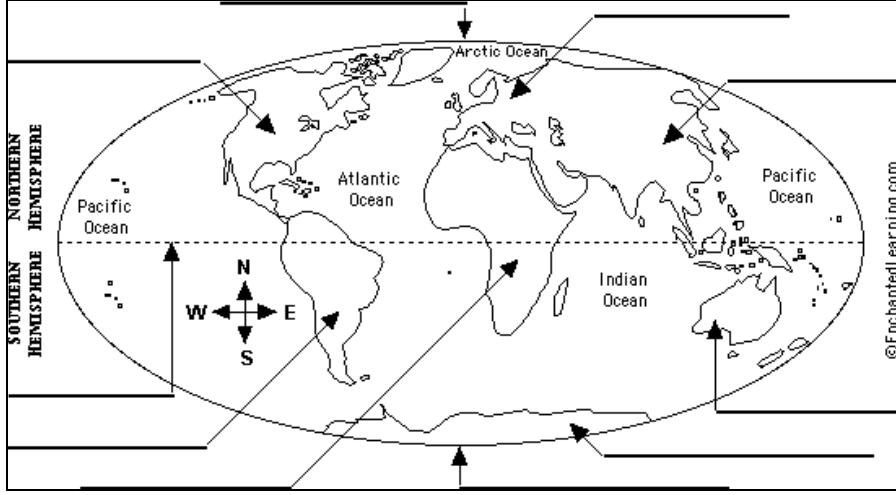

Kaynak: <http://www.enchantedlearning.com/geography/mapreading/1.shtml>

Öğrenciler haritalar üzerinde, bir yerin fiziki ve beşeri özellikleri hakkında coğrafi bilgiyi nasıl elde edeceğini, bu bilgiyi nasıl kayıt altına alacağını bilip, anlamalıdır. Örneğin, topografya haritalarını kullanarak fiziki ve beşeri ortamların elemanlarını ortaya çıkartabilmeli (GFL, 1994).

Öğrenciler, arazi çalışmalarına bağlı olarak, farklı yerlerin fiziki ve beşeri özelliklerini sistematik olarak nasıl gözlemleyeceğini bilip, anlamalıdır. Örneğin, arazi kullanımı hakkındaki bilgileri haritalandırabilmek için arazi çalışmaları yürütebilmeli (GFL, 1994:50).

Öğrenciler haritaları kullanarak, dünyadaki kıtaları ve önemli mevkileri tespit edebilmeli, yaşadığı yerin dünya üzerindeki konumunu belirleyebilmelidir. Örneğin, aşağıda verilen haritadan yararlanarak şu soruların cevabını verebilmelidir: 1. Afrika, Antarktika, Asya, Avustralya, Avrupa, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Ekvator, Kuzey Kutbu ve Güney Kutbunun isimlerini yazınız?, 2. Yaşadığınız yeri harita üzerinde çarpı ile gösteriniz?, 3. Hangi yarımkürede yaşıyorsunuz?, 4. Yaşadığınız kıtanın adı nedir?, 5. Yaşadığınız ülkenin adı nedir?, 6. Yaşadığınız yer hangi İl'e bağlıdır?

Kaynak: <http://www.enchantedlearning.com/geography/label/whereilive>

Coğrafi Bilgiyi Organize Etmede Haritaları Kullanma

Öğrenciler, coğrafi bilgileri göstermek için haritaları nasıl hazırlayacağını bilip, anlamalıdır. Yapılabilecekler örnekler: Uygun semboller kullanarak, farklı ölçeklerdeki dilsiz haritalar üzerinde farklı yerleri gösterebilmeli (örneğin, şehir, ilçe ve köylerin yerlerini göstermede farklı nokta sembollerini kullanma), coğrafi bilgiyi göstermek için taslak haritalar çizilebilmeli (örneğin, çeşitli yöntemlerle çevresindeki herhangi bir nesnenin kendisine göre bulunduğu yönü keşfedebilmeli; içinde yaşadığı toplumdaki hadiselerin coğrafi bilgisini haritalandırılabilmesi ve yine yaşadığı yerdeki işyerlerinin dağılımını gösterebilmeli), çevresindeki bir yerin krokisini çizilebilmeli (MEB, 2005b), bir grafikten elde edilen mekansal olarak resmedilen bilginin haritalarını hazırlayabilmeli (örneğin, Türkiye'nin diğer ülkelere yaptığı ihracatı gösteren sütun grafiğini yorumlayarak, aynı bilgileri farklı kalınlıktaki oklarla ifade edilen bir harita üzerinde karşılaştırabilmeli), uygun bir şekilde etiketlenmiş bir harita yapabilmeli (indeks, ölçek, lejant, yazar, tarih, başlık, grid ve kaynak gibi).

Öğrenciler, haritaların elemanlarını ve hazırlanma gayelerini tanımlayabilmelidir. Örneğin, haritaların elemanlarını (başlık, lejant, yön, ölçek) tanımlayabilmek için çeşitli haritaları tetkik edebilmeli, kendileri tarafından belirlenen özelliklerin gösterildiği bir harita çizilebilmeli.

Öğrenciler, farklı yerlerin lokasyonunu zihni bir haritayı kullanarak tespit edebilmelidir. Örneğin, seyahate çıkacağı zaman hangi rotanın takip edileceğine dair taslak harita çizilebilmeli (Taş, 2006), zihni haritasını kullanarak evden okula ve okuldan eve, fırın ile ev, oyun parkı ile ev arasındaki güzergahları gösteren bir taslak harita çizilebilmeli.

Öğrenciler, coğrafi bilgiyi organize etmede haritaların nasıl hazırlanacağını bilip, anlamalıdır. Yapılacak etkinliklere örnekler: Bilgileri haritalandırmada belli bir mekanda noktalarda dağılmış miktarları gösterebilmeli (mesela, orantılı daireler, büyüyen sembollerini kullanarak Devlet İstatistik Enstitüsü'nün

Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış

verilerine göre yerel, bölgesel, ulusal boyutlarda bir nüfus haritası hazırlayabilmeli), bir mekanın tarama haritasını oluşturmak maksadıyla o mekana ait verileri kullanabilmeli (örneğin, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün kır, şehir nüfusuna ilişkin verilerini kullanarak, şehrsel nüfus yoğunluğunun dağılımını gösteren bir harita hazırlayabilmeli), eş değer eğri haritalarını hazırlayabilmeli (örneğin, yükselti, yağış, tuzluluk, derinlik miktarı gibi fiziki verileri kullanarak haritalar hazırlayabilmeli), bir çizgi boyunca dağılmış miktarları ifade etmek için verileri kullanabilmeli (örneğin, akış çizgilerini kullanarak bir yerleşim biriminin göç aldığı ya da göç verdiği illeri gösteren bir akış haritası hazırlayabilmeli).

Coğrafi Bilgiyi Analiz Etmede Haritaları Kullanma

Öğrenciler, haritalardan elde edilen coğrafi bilgileri nasıl analiz edeceğini bilip, anlamalıdır. Yapılacaklara örnekler: Farklı yerler arasındaki dayanışma ve ilişkileri algılamak için haritaları kullanabilmeli (örneğin, aynı enlemdeki dünyanın değişik bölgeleri arasındaki iklim farklılıkları ve benzerlikleri; Avrupa ve Ortadoğu'da ki yerleşim birimleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar), bir bölge ya da yerin coğrafi tanımlamasını hazırlamak için, bir haritadaki bilgileri yorumlayabilmeli.

Öğrenciler, haritaları kullanarak değişik ölçeklerdeki temel fiziki ve beşeri özellikleri tespit edebilmelidir. Örneğin, dilsiz harita üzerinde, yerel bir sahanın özelliklerini (örneğin, hükümet konağı, internet kafeler, cep telefonu mağazaları, restoranlar, huzur evi, cezaevi, okullar, çocuk parkları) belirleyebilmeli, izah edebilmeli ve lejantta uygun semboller kullanabilmeli, yaşadığı ili ya da Türkiye'yi gösteren bir dilsiz harita üzerinde, fiziki ve beşeri özelliklerin (örneğin, şehirler, göller, yer şekilleri, otoyollar) yerlerini tespit edip gösterebilmeli ve bunları semboller ile ifade ederek, yazabilmeli.

Öğrenciler, haritaları kullanarak içinde yaşadığı yerel ortamın fiziki ve beşeri özelliklerinin nasıl değiştiğini açıklayabilmelidir. Örneğin, yerleşim birimlerinin değişik zaman periyotlarını içine alan haritalarını kullanarak, arazi kullanımındaki değişimi etkileyen etkenleri tespit ederek, izah edebilmeli (mesela, hizmetler sektöründen toplumun beklentileri, nüfusun seyri, tarım ve hayvancılık sektörüne ilişkin devlet politikalarının değişimi).

Öğrenciler, haritaları kullanarak fiziki ve beşeri olayların dağılımını analiz ederek, açıklayabilmelidir. Örneğin, dağılım haritalarını analiz ederek, insanların dağılımları ile alakalı çıkarımlarda bulunabilme (örneğin, kaynaklar, arazi şartları, iklim ve su durumu), noktalama haritalarını kullanarak, Türkiye ve dünyadaki tarım ürünlerinin (buğday, pirinç, kahve, şeker pancarı, şeker kamışı) dağılımına karar verebilmeli ve bu dağılımları yer şekilleri, iklim ve toprak gibi fiziki hadiseler ile ilişkilendirebilmeli.

Öğrenciler, haritaları kullanarak birbirinden farklı mekanları değişik biçimlerde açıklayabilmelidir. Örneğin, aynı yer hakkında ürettikleri taslak haritaları sınıf arkadaşlarının ürettikleri ile kıyaslayarak, sınıftaki arkadaşlarının algı farklılıklarını anlayabilmeli (mesela, taslak haritaların içeriğinde detaydaki farklılıkları ve her bireyin ön plana çıkardığı unsurları görebilme).

Öğrenciler, Sosyal Bilgiler dersinde (4. ve 5. sınıflar) haritalar üzerinde tarihi olayların geçtiği yerlerin konumunu belirleyerek, yazabilmelidir. Örneğin, taslak haritalar üzerinde tarihi mekanları işaretleyebilmeli.

Öğrenciler, haritaları kullanarak nüfus niteliklerini tanımlayıp, karşılaştırabilmelidir. Yerel bir toplumun nüfus özelliklerini gösteren haritalar yapabilmeli (örneğin; yaş ve cinsiyet durumu, nüfus hareketleri, doğum ve ölümler, eğitim durumu, suç durumu, ekonomik durum, aile büyüklükleri, istihdam), nüfusun çeşitli özelliklerini yansıtan haritaları kullanarak farklı yerlerin (kır, kent, bölge, kıta vb) nüfus özelliklerini (toplam nüfus miktarı, yaş, kadın-erkek nüfusu, ortalama yaşam süresi, doğum ve ölüm oranları, eğitim düzeyi, gelir durumu, evlenme, boşanma) karşılaştırabilmeli.

Öğrenciler, haritalar üzerinde nüfus dağılımını açıklamak maksadıyla mekanların nüfus özelliklerini analiz edebilmelidir. Örneğin, dünyanın çeşitli ülke ve bölgelerinin haritalarını yapmak için nüfusa ait istatistiksel verileri kullanabilmeli ve harita üzerindeki nüfus dağılımındaki benzerlik ve farklılıkların nedenleri için önerilerde bulunabilmeli.

Öğrenciler, haritaları kullanarak dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanların hayatlarını nasıl kazandıklarını açıklayabilmelidir (GFL, 1994). Örneğin, farklı yerler arasındaki ekonomik ilişkileri ifade etmek için bir haritayı kullanarak, bu yerlerdeki insanların ekonomik faaliyetlerinin ticareti nasıl etkilediğine ilişkin yazılı tasvirler oluşturabilmeli (örneğin, Basra Körfezi'nden Avrupa ülkelerine petrol akışı, elektronik eşyaların ve otomobillerin Uzakdoğu'dan Türkiye'ye akışı), değişik yerlerde yaşayan insanların geçim kaynaklarını ifade etmek için bir harita yaparak, üzerinde gıda maddeleri, tekstil ürünleri, elektronik eşyalar üreten yerleri gösterebilmeli.

Öğrenciler, haritalara bakarak dünyadaki ticari bağlantıların coğrafi boyutlarını tespit edip, açıklayabilmelidir. Örneğin, uluslar arası ticari bağlantıları belirleyebilmeli (Avrupa'ya petrol Ortadoğu'dan, otomobilin Japonya'dan, kauçuğun Malezya'dan hareketi).

Öğrenciler, yaşadıkları yerel ortama ait şehir planlarındaki coğrafi bilgiyi nasıl analiz edeceğini bilmelidir. Örneğin, hizmet sektörü için uygun yer seçebilmeli (örneğin, yüzme havuzu, halı saha, oyun parkı, internet kafe, oyun salonu, bir CD kiralama dükkanı için en uygun yerin seçimine karar verebilmeli).

Öğrenciler, topografya haritasında iki nokta tespit ederek, bir noktadan diğerine gitmek için en uygun yolu tespit edilebilmelidir. Harita üzerinde profil çıkarma çalışması yapabilmelidir. Harita üzerindeki bir noktadan (tepe, köy vb) diğer bir noktanın (vadi, dağ, köy vb) görülüp, görülemeyeceği sorulduğunda, nedenleri açıklayabilmelidir (Efe, 1996:141).

Öğrenciler, haritalara bakarak yeryüzündeki önemli kaynakların coğrafi dağılımını açıklayarak yorumlayabilmelidir. Örneğin, petrol ve doğal gazın dünyadaki dağılımını bir harita üzerinde gösterebilmeli ve tartışabilmeli.

Öğrenciler, haritalara bakarak bölgesel birimlerin çeşitlerini tespit edip, açıklayabilmelidir (GFL, 1994). Örneğin, bir atlas hazırlayarak, farklı bölgesel üniteleri gösterebilmeli (örneğin, bir bölgenin şehir haritası; Türkiye'nin illerini gösteren bir harita; Bulgaristan'ın yerleşim birimlerini gösteren bir harita;

Avrasya ülkeler haritası; dünyanın bölgesel ticaret haritası; Avrupa Birliği gibi işbirliği halindeki bağlantıları gösteren ülkelerin haritaları).

Coğrafi Soruları Cevaplandırmada Haritaları Kullanma

Öğrenciler, coğrafi soruları sözlü ve yazılı raporlar şeklinde, haritalarla destekleyerek nasıl sunacağını bilip, anlamalıdır. Hatta coğrafi bir soruya cevap olarak sözlü ve yazılı metinler olmaksızın bir harita hazırlayabilmelidir.

Öğrenciler, haritaların üzerinde fiziki ve beşeri sisteme ilişkin unsurların yerlerini belirleyerek, bunlara ilişkin soruların soruları yanıtlayabilmelidir. Örneğin, dünyanın ana ulaşım güzergahlarını (kara, hava, demir, deniz, boru hatları), pirinç tarımı yapılan alanlarını, yoğun nüfusa sahip yerlerini, temel iklim bölgelerini, önemli turizm sahalarını harita üzerinde gösterebilmeli.

Öğrenciler coğrafi soruları cevaplandırmak için zihni haritaları kullanabilmelidir. Örneğin, farklı bölgelerin taslak haritalarını çizebilmeli ve atlaslardaki haritalar ile karşılaştırarak, farklı yerlerin konumu ve bilgilerinin doğru olup olmadığına karar verebilmeli (örneğin, Türkiye, komşu ülkelerin ve Avrupa'nın politik haritaları), iki yer arasında seyahat eden birisinin gidebileceği ülkeleri listelemek için, zihni haritaları kullanarak, yerlerini tespit edebilmeli (örneğin, İstanbul'dan, İskenderiye'ye, Belgrat'a) (GFL, 1994).

Öğrenciler diğer görsel araçlarla karşılaştırıldığında, haritaların coğrafi problemleri çözmedeki avantajlarını değerlendirebilmelidir. Örneğin, bir haritadaki coğrafi konular hakkındaki spesifik soruları cevaplayabilmeli (örneğin, mahalleler ve okul bölgeleri).

Ortaöğretimde Harita Becerileri ve Önerilen Etkinlik Örnekleri Haritalar Üzerinde Coğrafi Sorular Sorma

Öğrenciler haritalar vasıtasıyla coğrafi soruları nasıl soracağını bilmelidirler. Bir coğrafya araştırma projesini nasıl planlayıp, organize edeceğini (örneğin, bir problemi netleştirebilmeli, bir araştırma sorusu ya da hipotez ortaya atabilmeli ve veri kaynaklarını belirtebilmelidir) bilip, anlamalıdır. Örneğin, bir bölgenin, bir çok haritasını kontrol edip, harita tarafından önerilen coğrafi soruları listeleyebilmeli (örneğin, arazi parselleme sistemi, yolların yayılışını, konutların dağılımı ve şehir hizmetlerinin etkili bir şekilde olmasını nasıl etkiler) (GFL, 1994:53).

Haritalardan Coğrafi Bilgi Edinme

Öğrenciler haritalardaki coğrafi bilgiyi sistematik olarak nasıl bulup, toplayacağını bilip, anlamalıdır. Örneğin, haritalardan faydalanarak elde edilen verileri, isim bulma, tanımlama, organize etme, kaba çizimler yapmada kullanabilmeli (GFL, 1994).

Öğrenciler, haritalar üzerindeki koordinat sistemini kullanarak yere ve zamana ait hesaplamaları nasıl yapacağını bilip, anlamalıdır (MEB, 2005a). Örneğin, iki yer arasındaki saat farkını ve mekanların birbirlerine göre konumunu tespit edebilmeli.

Coğrafi Bilgiyi Organize Etmede Haritaları Kullanma

Öğrenciler, coğrafi bilgiyi organize etmek için, uygun şekillerdeki haritaları nasıl seçip, dizayn edeceğini bilip, anlamalıdır. Yapılacaklara örnekler: Özel sebepler için değişik harita sembollerini kullanabilmeli (örneğin, nicel verileri kullanabilmek için, farklı büyüklükteki nokta sembollerini kullanabilmeli), veriler ve mekansal hadise çeşitlerini nokta, çizgi, alan ölçüm seviyelerine uygun olarak, nokta, tarama ve eş değer eğri haritaları hazırlayabilmeli, taslak haritalar hazırlamak için arazi verilerini kullanabilmeli (örneğin, bir şehir yürüyüşünden ya da bir otobüsün penceresinden görünen manzarayı yansıtan coğrafi bilgiyi içeren bir harita) (GFL, 1994:53).

Öğrenciler coğrafi problemleri çözmek amacıyla haritalar üretebilmelidir. Örneğin, farklı kaynaklardan bilgi toplayarak bunları haritalara aktarabilmeli (örneğin, Türkiye’de iller bazına okur, yazarlık durumunu gösteren bir harita, Ortadoğu ülkelerinin petrol üretimini gösteren bir harita, Avrupa ülkelerinin şehir nüfusu verilerine göre bir harita hazırlayabilmeli), farklı yerler arasındaki mekansal ilişkileri göstermek için haritalar hazırlayabilmeli (örneğin, Türkiye’nin önemli kara, demir, deniz ve hava ulaşımı güzergahlarını gösterebilmeli).

Öğrenciler, birincil ve ikincil kaynaklardan coğrafi bilgiyi toplandıktan sonra, bu bilgiyi analiz etmede ve yorumlamada değişik yolları nasıl organize edeceğini ve sunacağını bilip, anlamalıdır. Örneğin, farklı iklim bölgelerini kapsayan sahaya ait bir harita üzerinde yerleşim birimlerine ait iklim verilerini haritalara aktarabilmeli.

Coğrafi Bilgiyi Analiz Etmede Haritaları Kullanma

Öğrenciler, haritalardan nasıl çıkarımlarda bulunup, sonuçlara varacağını bilip, anlamalıdır. Yapılacaklara örnekler: İlişkilere karar verebilmek için, değişik periyotlardaki coğrafi bilgiyi içeren haritaları karşılaştırabilmeli (örneğin, ülkenin en büyük şehrinin değişik periyotlardaki haritalarını kullanarak, yeri hakkında karşılaştırma yapabilmek ve şehrin yeri, taşıma teknolojisi ve şehrin büyümesi hakkında açıklamalar teklif edebilmeli), birçok haritadan, aynı anda, bilgiyi yorumlayabilmeli (örneğin, aile gelirlerini, taşıma ağları, kaynaklar ve diğer verileri gösteren haritaları kullanarak, bazı bölgeler gelişmişken, diğerlerin gelişmemelerinin nedenleri hakkında fikirler geliştirebilmeli) (GFL, 1994:55), dünyanın ilk yerleşim alanlarını gösteren harita üzerinde insanoğlunun dünyanın hangi alanlarına ilk olarak yerleştiğini, bu alanların konum özelliklerinin neler olduğunu ve nedenlerini tartışabilmeli, geçmişten günümüze değişimlerle ilgili senaryolar üretebilmeli, haritalardan yararlanarak yerleşme doku ve tiplerinin oluşumunda etkili olan faktörleri açıklayabilmeli (MEB, 2005a), haritalardan yararlanarak ülkemizdeki yer şekillerinin, bitki topluluklarının, toprak tiplerinin, iklim tiplerinin ve iklim elemanlarının temel özelliklerini ve dağılımını analiz edebilmeli, çeşitli coğrafi kriterlere göre belirlenmiş bölgelerde bulunan ülkeleri ayırt edebilmeli, haritalar üzerinde sıcak su kaynakları fay hatları ilişkisini izah edebilmeli, dünyanın önemli turizm sahalarını gösteren bir harita üzerinde bu sahaların turizm potansiyelini ve bu potansiyelin nasıl değerlendirildiğini yorumlayabilmeli, haritalardan yararlanarak yerel, ulusal, küresel ölçekte nüfus,

Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış

yerleşme ve ekonomik faaliyetlerde gelecekte olabilecek değişimlerle ilgili çıkarımlarda bulunabilmeli.

Öğrenciler, haritalardan yararlanarak fiziki sistemlerle beşeri sistemler arasındaki ilişkiyi nasıl analiz edebileceğini bilip, anlamalıdır. Örneğin, yerel ve bölgesel ölçekteki topografya haritalarından yararlanarak yer şekilleri ile arazi kullanımı arasındaki ilişkiyi açıklayabilmeli, fiziki sistemlerin ilk kültür merkezlerinin ortaya çıkışı ve yayılışına etkilerini değerlendirebilmeli, ülkemizin coğrafi bölgelerinin oluşturulmasında fiziki ve beşeri sistemlerin yerini izah edebilmeli.

Öğrenciler, haritalara bakarak fiziki sistem süreçlerinin, Türkiye ve dünyanın değişik bölgelerini nasıl etkilediğini tanımlayabilmelidir (GFL, 1994). Örneğin, deprem ve sel baskını gibi doğal afetlerin, ülkemizi ve dünyanın diğer ülkelerini nasıl etkilediğini gösteren haritaları kullanabilmeli (örneğin, Güney Asya'da yaşanan deprem ve tsunaminin bölge ülkelerine etkilerini, 1999 yılı Marmara ve Düzce depremlerinin fiziki ve beşeri ortama etkilerini, Musonlar Asya'sında yaz yağışlarının etkilerini, Filipinlerde ve Endonezya'da volkanik aktivitelerin etkilerini değerlendirebilmeli), doğa süreçlerinin ekstrem durumlarına ait haritalardan yararlanarak bunların oluşumlarını ve etkilerini değerlendirebilmeli.

Öğrenciler, haritalardan elde edilen coğrafi bilgileri nasıl analiz edeceğini bilip, anlamalıdır. Örneğin, dünya iklim kuşaklarını gösteren bir haritadaki bilgileri yorumlayabilmeli, dünyadaki genel iklim kuşaklarının oluşumunun nasıl olduğunu sorgulayabilmeli, haritalardan yararlanılarak yaşadığı yerleşim biriminin coğrafi özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunabilmeli, belli zaman aralıklarıyla hazırlanan haritalardan yararlanarak bir mekanın coğrafi özelliklerinin değişimini değerlendirebilmeli, bitki topluluklarının dağılımını gösteren haritaları kullanarak, bitki örtüsü ile iklim ve yer şekilleri arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmeli, geçmişten günümüze insanların ekonomik faaliyetlerini, geçim tarzlarını haritalardan yararlanarak izah edebilmeli, belli zaman periyotlarına ait (1927, 1950, 1975, 2000 yılları) Türkiye'de nüfusun dağılımını gösteren noktalama haritalarını inceleyerek, ülkemizde nüfusun tarihsel seyrinin ve yapısal özelliklerinin değişimini sorgulayabilmeli, ülkemizde çeşitli doğal afetlerin dağılımını gösteren haritalardan yararlanarak, bu dağılımı etkili olan etmenleri değerlendirebilmeli, ulaşım haritalarından yararlanarak ulaşım ağı ile yerleşme ve ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmeli, dünyanın önemli enerji nakil hatlarını gösteren bir harita üzerinde bu hatların bölge ve ülkelere etkilerini değerlendirebilmeli, dünya haritasından yararlanarak bir ülkenin konumunun bölgesel ve küresel etkilerini açıklayabilmeli, dünyadaki çatışma alanlarına ilişkin haritaları inceleyerek, bu çatışmaların nedenlerini ve sonuçlarını değerlendirebilmeli, haritalardan yararlanarak doğa kaynaklı riskler konusunda çıkarımlarda bulunabilmeli.

Coğrafi Soruları Cevaplandırmada Haritaları Kullanma

Öğrenciler, haritaları kullanarak ulusal, bölgesel ve yerel sorunları çözme doğrultusunda coğrafi soruları cevaplandırmak için planlar yapabilmelidir. Örneğin, topografya ve iklim hakkında bilgi edinmek için çeşitli haritaları

kullanabilmeli, sonra yerel ve bölgesel, ulusal ulaşım güzergahlarına yeni güzergahlar eklemek için bu bilgileri kullanarak çözüm üretebilmeli.

HARİTA BECERİLERİNİ ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin harita becerileri konusunda öğretim programlarında istenilen başarıyı gösterip göstermediği, öğrencilerden beklenen bilgi, beceri ve tutumların gelişip gelişmediği ölçme ve değerlendirme yoluyla tespit edilebilir. Öğretmen, öğrencilerine sınıf içi etkinlikler ile geliştirdiği harita becerilerini pekiştirmek için ödev veya projeler verebilir.

Öğretmenler, öğrencilerin harita becerilerine ilişkin eksiklerini belirlerken, bireysel gelişimlerini izlerken, karşılaştıkları zorlukları tanımlarken, öğrencileri öğrenmeye ve becerilerini geliştirmeye özendirirken değerlendirme yaparlar. Böylece, değerlendirme öğrencilerin eğitiminde yapılandırıcı ve geliştirici bir rol oynar. Öğrencilerin öğrenmesi ve gelişimiyle ilgili elde edilen bilgiler, öğretmenler tarafından kullanılabilmesi gibi öğrencinin kendini değerlendirmesine ve kişisel hedefler belirlemesine de yardım eder (MEB, 2005a:40).

Öğretmenler; gözlem, sözlü sunum, projeler, öğrenci ürün dosyaları (portfolyo) ve dereceleme ölçekleri vb. araç ve yöntemleri kullanarak öğrencilerin harita becerilerinin ne kadar geliştiğini öğrenim süreci içinde değerlendirebilirler. Ayrıca, çoktan seçmeli, boşluk doldurma, eşleştirmeli, kısa cevaplı, açık uçlu vb. sorulardan oluşan testler de kullanarak hem süreci hem de sonucu değerlendirmiş olurlar (MEB, 2005a:40).

Harita Becerilerini Değerlendirmede Kullanılan Başlıca Araç ve Yöntemler:

- a) Gözlemler: Öğrenciler birkaç kez farklı zamanlarda gözlemlenerek, harita becerileri konusunda değerlendirilebilir.
- b) Sözlü Sunum: Öğrencilerin harita becerilerinin değerlendirilmesinde sözlü sunum önem arz eder. Bu beceri; kontrol listeleri, dereceli puanlama anahtarı ya da akran değerlendirme ölçekleri ile değerlendirilebilir (MEB, 2005a:42).
- c) Projeler: Öğrencilerin harita becerileri ile ilgili projeler hazırlamaları bireysel ya da grup içinde önemli görevlerde bulunmalarına fırsatlar sunar. Projeler puanlama standartları ve ayrıntılı yönergeler gerektirir.
- d) Öz Değerlendirme: Harita becerisi konusunda bireyin kendi kendisini değerlendirmesi bireyin yeteneklerini kendilerinin keşfetmelerine yardımcı olur. Kendini değerlendirme, öğrencilerin harita becerileri konusunda kendi güçlü ve zayıf yönlerini tanımlarına yardım eder (MEB, 2005a:42).
- e) Dereceli Puanlama Anahtarı (Rubric): Herhangi bir çalışmanın puanlanması için geliştirilmiş ölçütleri içeren bir araçtır. Harita becerisi performansını tanımlayan ölçütleri içeren puanlama rehberi olarak da kullanılabilir. Harita becerilerini değerlendirmede kullanılan dereceli puanlama anahtarı; öğrencilerin ürettikleri haritanın sorumluluğunu daha fazla duymasına, haritalarını oluştururken kendi performanslarını

Harita Becerilerine Pedagojik Bir Bakış

- değerlendirebilecekleri standartlar ve kriterler oluşturmasına yardımcı olur (MEB, 2005a:43)
- f) Öğrenci Ürün Dosyası (portfolyo): Öğrenci ürün dosyası, harita becerileri konusunda öğrencinin gelişimini, velisinin ve öğretmenlerinin izleyebilmesine olanak sağlar (MEB, 2005a:45). Portfolyonun içerisinde genellikle öğrencilerin hazırlamış olduğu haritalarda yer alır.
- g) Dilsiz Haritalar: Coğrafyada harita analizlerinin kavranıp, kavranmadığının anlaşılmasında dilsiz haritalar ayrı bir önem taşır. Bu haritalar coğrafya konularının öğretilmesi, uygulama yapılması, ölçme ve değerlendirilmesinde önemli bir yer tutar. Dilsiz haritalar, coğrafya öğretiminin amaçlarına göre hazırlanmış ve sadece sınırları çizilen fiziki, beşeri veya ekonomi haritalarıdır. Bu haritalara öğrencilere daha önceden öğretilen veya öğrenildiği kabul edilen coğrafi imgelerin öğrenciler tarafından işaretlenmesi yani dillendirilmesi istenir (Ünlü vd, 2002). Harita becerilerini geliştirmek ve pekiştirmek için yapılacak çalışmalarda dilsiz harita şeklinde çoğaltılmış, öğrencilerin üzerine yazıp çizebilecekleri haritaların kullanılması da faydalı olacaktır. Eğer fotokopi imkânı yoksa tahtaya çizilen bir harita üzerinde de öğrenciler teker teker veya grup hâlinde çalıştırılabilir. Öğrenciler dilsiz harita üzerinde çalışırken harita becerilerini daha çabuk pekiştireceklerdir (MEB, 2005b:58).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Coğrafya, insanların kendi şahsi tecrübelerini anlamalarına yardım ederek, onların yaşamını zenginleştirmektedir. Çağımız toplumunda tüm bireylerin iyi düzeyde coğrafi anlama becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Coğrafi beceriler, bize coğrafi olarak düşünmemiz için gerekli, zaruri araç ve teknikleri sağlar (GFL, 1994). Coğrafi anlama becerisine erişmenin ana unsurlarının başında harita okuma, harita yapabilme gelir. Öğrencilerin harita becerilerine sahip olmaları dünya üzerindeki fiziki ve beşeri yayılımlar ve oluşumları anlamada önemli bir rol oynar.

Coğrafya "haritalandırılabilenlerin sanatı" olarak tasvir edilmektedir. Harita yapma bütün öğrenciler için yaygın bir aktivite olmalıdır. Onlar, bilgi toplamak için haritaları okumalı ve coğrafi yayılımları analiz edip, bilgileri organize etmek için harita yapmalıdırlar. Harita yapma, taslak haritaları kullanarak bir makale içinde bir vurgu yapmak ya da gözlemlerde elde edilmiş verilerin kayıt edilmesi anlamlarına gelebilir. Dünyadaki kaynaklar hakkındaki verilerin haritalanması için sembollerin kullanılması anlamına gelebilir. Hatta, bir arazideki tepeliklerin dağılımı ve bir okulun bahçesindeki çöp kutularının dağılımı anlamına da gelebilir. Öğrenciler için harita yapma, bir paragraf yazı yazma kadar yaygın, doğal ve kolay olmalıdır. Onlar, harita sembollerini geliştirme ve yorumlamada, farklı referans sistemlerini kullanarak bir harita üzerindeki yerlerin bulunması, harita üzerinde yönlerin ve mesafelerin tespit edilmesi için ölçeğin kullanılması ve harita üzerindeki bilgi hakkında kritik olarak düşünme becerisine sahip olmalıdırlar (GFL, 1994:43).

Coğrafyada harita yapma ve harita okuma becerisine sahip olma çok önemlidir. Öğrenciler, mekansal analiz becerisi kazanmakla diğer bütün derslerinde (fen ve teknoloji, sosyal bilgiler, matematik, Türkçe ve vatandaşlık) daha başarılı olabilirler. Ayrıca harita yapmasını bilen öğrenciler, harita kullanmak ve okumak için istekli olacaklardır. Harita yapımı ve kullanımının öğretilmesi, yerelden küresele, büyük ölçekten küçük ölçeğe, öğrencinin ani ihtiyaçlarından, çok daha uzun tecrübeleri ile öğrenilen şeylere, oradan da soyut fikirler seviyesine kadar çok değişik seviyelerde olmalıdır. Öğrenmeyi hızlandırmak için önce konular ile ilgili teori ve fikirlerden bahsedip, ardından bu bilgileri harita yapımı ve kullanımı şeklinde projelendirirse başarının artması muhtemeldir. Öğrenciler konular ile ilgili haritalara yakın olmalı, bu sayede haritaları değişik derslerde ihtiyaç duyduğunda kullanabilmelidir. Tüm becerilerde olduğu gibi sürekli pratik uygulamalar ile öğrencinin harita kullanımı ile ilgili bilgi ve beceri seviyesi artırılmaya çalışılmalıdır (Taş, 2006:235).

Coğrafya, ifade ve algılarımızla her an ömür boyu bizimledir (GFL, 1994). Mezuniyet sonrası bireyler bilhassa yeryüzünde farklı mekanlarda meydana gelen fiziki ve beşeri olayları algılamada harita becerilerine yaşam boyu gereksinim duyarlar. Ancak bu olayları ifade etmede haritalara duyulan gereksinim, okul sonrası yaşama dönük insanların aktiviteleri düşünüldüğünde sınırlı olmaktadır (örneğin, ihtiyaç duyulduğunda birisine yer tarif ederken taslak bir çizim oluşturma vb.).

İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında öğrencilerin harita becerilerinin geliştirilmesi ve kazandırılmasına yönelik öneriler aşağıda verilmiştir.

Haritaların karmaşık yapıda oluşu ve soyut ifadeler içermesinden dolayı harita becerileri kazandırılırken öğrencilerin gelişimsel özelliklerinin dikkate alınması gerekir. Bu yüzden ilköğretim öğrencileri için bu becerilerin basamaklandırılarak verilmesi, bütüne ulaşmak konusunda acele edilmemesi önemlidir. İlköğretim öğrencileri genel haritalar, atlaslar ile günlük hayatlarında kullanabilecekleri basit içerikteki haritalar üzerine bilgileri aktarabilmeli ve çalışmalarını bu beceriler üzerine yoğunlaştırmalıdır.

Tüm coğrafya derslikleri; güncel Türkiye, Dünya bölgeleri ve kıtaları gibi duvar haritaları, atlaslar gibi ekipmanlarla donatılmalıdır.

Harita becerisine ilişkin yapılacak değerlendirme etkinliklerinde, öğrencilerin bu becerinin tüm boyutlarını kazanıp, kazanmadığı ölçülmeye ve kaydedilmeye çalışılmalıdır.

Öğretmenler, öğrencilerini aktif kılacak biçimde hazırlanmış olan Coğrafya öğretim programını iyi anlamaları ve nitelikli içeriğe sahip etkinliklerle konuları zenginleştirmelidirler. Öğretmenler öğrencilerine harita becerilerini kazandırırken coğrafya öğretim programının yapılandırmacı yaklaşım temelinde, öğrenci merkezli ve sarmal bir yapıya sahip olduğunu göz ardı etmemelidirler. Ortaöğretimde öğrencilerin harita becerileri geliştirilirken, İlköğretim düzeyinde sosyal bilgiler dersinde verilen harita becerilerini de dikkate alarak öğrencilerin ön bilgilerinden yararlanılmalıdır.

Öğrencilerin sahip oldukları harita becerilerini gelecekteki yaşantılarında etkin bir şekilde kullanabilme becerilerini geliştirecek zengin ders kitapları ve

çalışma kitapları hazırlanmalıdır. Öğretmenlerin de harita becerilerini öğrencilere kazandırmada istifade edebileceği kılavuz kitaplar hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

Castner, H.W. (1990): Seeking New Horizons: A Perceptual Approach to Geographic Education. Montreal: McGill-Queen's University Pres.

Demirkaya, H. (2003): Sosyal Bilgilerde Veri Toplama ve Değerlendirme Becerilerinin Geliştirilmesi, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu: Sosyal Bilgiler, Editör: Prof. Dr. Cemalettin Şahin, Gündüz Eğitim Yayıncılık, Ankara

Doğanay, H. (1993): Coğrafya'da Metodoloji: Genel Metodlar ve Özel Öğretim Metodları, Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Kitapları Dizisi, İstanbul.

Doğanay H., Zaman S. & Mete A. (2001): Orta Öğretim Coğrafya Eğitiminde Klasik Ders Materyali ve Coğrafya Öğretmenlerinin Bunlardan Yararlanma Sıklığı, Doğu Coğrafya Dergisi, Yıl:7, Sayı:6, Çizgi Kitapevi, Konya.

Doğanay H., Zaman S. (2002): Orta Öğretim Coğrafya Eğitiminde Hedefler-Stratejiler ve Amaçlar, Doğu Coğrafya Dergisi, Yıl:7, Sayı:8, Çizgi Kitapevi, Konya.

Efe R. (1996): Coğrafyada Yeni Yaklaşımlar, Coğrafya Eğitiminde Çağdaş Metod ve Teknikler., Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:1, İstanbul.

GFL (Geography For Life) (1994): The National Geography Standarts 1994. Washington D.C.: Geography Education Standarts Project.

Girgin M., Ertürk M., Sever R., Güner İ. (2001): Coğrafya Öğretiminde Atlaslar, Doğu Coğrafya Dergisi, Yıl:7, Sayı:6, Çizgi Kitapevi, Konya.

Gürsoy, C.R. (1961): Kartoğrafya, Dil ve Tarih Coğrafya Fak. Yay. No.97, Ankara.

Hartshorne, R. (1939): The Nature of Geography, Pennsylvania.

Harvey, D. (1969): Explanation in Geography, Londra.

<http://www.enchantedlearning.com/geography/mapreading/1.shtml>

(24.01.2007)

<http://www.enchantedlearning.com/geography/label/whereilive>

(24.01.2007)

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (2005a): Coğrafya Dersi Öğretimi Programı (9., 10., 11. ve 12. sınıflar), Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (2005b): Sosyal Bilgiler Programı (4., 5., 6. ve 7. sınıflar), Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (2005c): İlköğretim Hayat Bilgisi Programı (1., 2. ve 3. sınıflar), Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Özgüç N. (1984): Beşeri Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları No:2511, 2.Baskı, İstanbul.

Sauer, C.O. (1963): Land and Life, Berkeley.

Şahin C. (2003): Türkiye'de Coğrafya Öğretimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2.baskı, Ankara.

Alaattin KIZILÇAOĞLU

Taş, H.İ. (2003): “Zihinsel Haritalama ve Öğrencilerin Zihni Haritalarını Geliştirme Yolları”, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:8, Temmuz-2003, İstanbul.

Taş, H.İ. (2006): “Coğrafya Eğitiminde Görselleştirmenin Önemi: Mekansal Algılamaya Pedagojik Bir Bakış, Doğu Coğrafya Dergisi, Yıl:11, Sayı:16.

Ünlü, M.; Üçışık S. & Özey R. (2002): “Coğrafya Eğitim ve Öğretiminde Haritaların Önemi”, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:5, İstanbul.